

DELEUZE: JOCUL IDEAL

Gorun MANOLESCU

gmnoema@yahoo.com

ABSTRACT. „Ideal Game” is main key word Deleuze’s ontology. Present text focuses on this one.

1.

Câți dintre noi, urmându-l pe Lewis Carroll, nu ne-am delectat, în copilărie, cu aventurile lui Alice? Dar câți dintre aceștia și-au închipuit vreodată că ar putea face parte dintr-un Joc al lui Alice, ce pare ideal, așa cum spune Deleuze¹? Joc ideal care, cred că nu greșesc afirmând, că stă la baza discursului deleuzian, constituind nucleul acestui discurs.

2.

Să ne imaginăm că Alice este în Țara Oglinzilor. În stânga, având o oglindă ce deformează; în dreapta – una normală. Și privește simultan, cu coada ochiului stâng, la cea din stânga și cu coada ochiului drept, la cea din dreapta. (Să nu-mi spuneți că nu se poate! Ce, nu există posibilitatea ca unii dintre noi să se uite «cu un ochi la făină și altul la slănină?»).

Ce va vedea, simultan, în stânga și în dreapta? În stânga – chipul său deformat; în dreapta – chipul său obișnuit. Există, în dreapta, trecutul și în stânga, viitorul. Între ele – nimic. Prezentul, ca interval de timp cu durată, a dispărut. Este vorba de o transformare dinamică, fulgerătoare, a uneia și aceleiași persoane.

Este chiar absurdă povestea? Priviți două fotografii ale aceleiași persoane. Una din tinerețe și una la maturitate. Anumite caracteristici rămân. Ceea ce ne facem să recunoaștem persoana deși ea s-a schimbat. Ca și în cazul unei caricaturi. Asemenea schimbări, în care se păstrează

¹ Deleuze, Gilles, „*The Logic of Sense*” New York: Columbia University Press, 1990.

un invariant, se numesc, în matematică, „topologice”. Pentru a înțelege mai bine ce vreau să spun luați o fâșie de hârtie și lipiți-o la capete, fără s-o răsuciți. Înainte de lipire și după a rămas constant faptul că nu putem să trecem de pe o suprafață a fâșiei pe alta. Aceasta este o schimbare topologică. Răsuciți acum fâșia înainte de a o lipi. Se obține o cunoscută bandă möbius (numită, adesea și un monstru matematic). Înainte de lipire, ca și în cazul precedent, nu puteam trece de pe o față pe alta. După, da; nu mai știm dacă ne aflăm pe suprafața interioară sau pe cea exterioară! Avem de-a face cu o schimbare ne topologică.

Revin la cele două fotografii. În acest caz, în raport cu oglinzile lui Alice, intervine timpul cu durată pe care suntem obișnuiți să-l numim chiar „timp”. În cadrul căruia, într-un șir de intervale chiar mai mici decât ceea ce am putea numi „infinitesimale”, au apărut acțiuni care au condus la schimbări insesizabile. Ne putem imagina astfel de intervale? Reamintim că unul infinitesimal tinde către zero. Ei bine, unul și mai mic nu poate fi decât, pur și simplu, zero. Astfel de intervale fulgerătoare, instantanee, practic fără durată sunt cele ale unui timp numit „Aion” de către Deleuze.

O scurtă paranteză. Ca orice filosof care se respectă – și Deleuze nu face excepție – el pare a schimba, potrivit scopurilor sale, semnificația Aionului lui Jung. La Jung, Aionul este considerat arhetipul Sinelui (*Selbst*), care se referă la totalitatea integrată armonic a potențialităților psihice ale individului². Dacă săpăm mai adânc, Aionul lui D. este însă mult mai apropiat, dar nu identic, de ceea ce René Guénon numește „Tatăl vârstelor sau al ciclurilor de existență (acesta este sensul propriu și primitiv al cuvântului latin *saeculi*, ca și al grecescului *aion* și al ebraicului *olam*)”³. Și, mai precis, de ceea ce arată același Guénon în legătură cu simbolismul lui Ianus: „Din punctul de vedere care leagă simbolismul lui Ianus de timp, trebuie făcută o remarcă foarte importantă: între trecutul care nu mai este și viitorul care nu este încă, adevărata față a lui Ianus...nu e, după cum se spune, nici una, nici cealaltă dintre cele care se pot vedea. Într-adevăr, această a treia față este invizibilă, pentru că [aici este vorba de o] clipă insesizabilă; dar atunci când ne ridicăm deasupra condițiilor acestei manifestări tranzitorii și contingente, ... [vedem adevărata] realitate”⁴.

Închei paranteza.

² A se vedea Jung, „Aion – Contribuții la simbolistica sinelui”, ed. Trei, 2005

³ Guénon, René, „Simboluri ale Științei Sacre”, Humanitas, 2008.

⁴ *Ibidem*.

3.

În opoziție cu Aionul, Deleuze ia în considerare alt timp – „Chronosul”.

Astfel, conform Chronosului, „numai prezentul există într-un timp infinit ca durată. Trecutul, prezentul și viitorul nu mai sunt trei dimensiuni ale timpului; numai prezentul umple acest timp. Dar, pe de altă parte, fiecare dintre noi trăim într-un timp limitat. Trecutul, prezentul și viitorul aparțin unui astfel de timp limitat”⁵. Și totuși unii dintre noi «experimentează», într-un astfel de timp, ceva «veșnic»; fie că i se spune Divinitate sau Haos sau Ființă, Sine Suprem, Suflet... fără a avea nici un fel de argument pentru a-i contrazice. Și El, acest «Ceva», „reprezintă trecut și viitor și doar un prezent relativ”. Și nu spunem „există” ci „Este” „tocmai pentru că trăim în acest timp limitat. Dar Chronosul nu reprezintă un asemenea prezent relativ. El include aceste prezenturi. „Chronosul este de fapt o încapsulare a prezenturilor relative care devin «centru» cu Divinitatea/ (Haosul/Ființa/Sufletul/Sinele...) circumferință a unei anvelope ce îl înfășoară”⁶.

A fost vorba, în cele anterioare, de o interpretare cu accente psihologice a Chronosului. Deocamdată să ne mulțumim cu ea. Mai târziu vom vedea și altă interpretare, cu pretenție de «obiectivitate», complementară, propusă tot de Deleuze.

4.

Aceste două cuvinte – Aion și Chronos – constituie cheia de boltă a construcției „Joc Ideal”. Urmate de încă două: „Eveniment” și „Singularitate” care o consolidează.

5.

Atât Evenimentul cât și Singularitatea, în concepția lui Deleuze, sunt efecte ale acțiunii Haosului. „Un Haos genial” va spune el⁷.

De fapt, dacă privim mai atent discursul deleuzian, nu există diferență de natură între „Eveniment” și „Singularitate”. Căci⁸ „Evenimentul și singularitatea sunt același lucru...Pe de o parte există partea evenimentului care este realizat și îndeplinit; pe de altă parte,

⁵ Deleuze, Gilles, *op. cit.*

⁶ Guénon, René, *op. cit.*

⁷ Deleuze, Gilles, „Diferență și repetiție”, ed. Babel, 1995.

⁸ *Idem*, „The Logic of Sense”.

există partea evenimentului care nu poate realiza terminarea sa...”. Ca, de exemplu, în cazul morții unde „există ... actualizare și contra-actualizare.... Fiecare eveniment ... este abisul prezentului, timpul fără prezent cu care eu nu am nici o relație, prin care eu sunt. Deci în care eu nu pot să mor. Dar, în același timp, este imposibil să mă protejiez. În acest abis eu mor – dar eu nu încetez să mor și nu mai reușesc niciodată să moar..... «Eu» devin *singularitate impersonală*, preindividuală, «Eu» sunt eveniment pur în care se moare în același fel în care se naște. Splendoarea acestui «Eu» este splendoarea evenimentului însuși a celei de a patra persoane singular. Aceasta deoarece nu există evenimente private, particulare sau generale nici individuale și nici universale. Fiecare lucru este *singular* și astfel în același timp colectiv și privat, particular și general, nici individual și nici universal.”⁹

Prin urmare, „Singularitatea” este doar un sort de „Eveniment” în condiții limită; alt sort sau tip fiind un „Eveniment Simplu”.

Ca să înțelegem mai bine despre ce este vorba, să ne închipuim o banală curbă care reprezintă grafic, în plan sau în spațiu, o evoluție a unei funcții de timp, în care fiecare punct este un *eveniment*. Ei bine, atât timp cât o astfel de evoluție este normală, totul este O.K.. Fiecare punct al curbei – eveniment simplu – va fi relativ identic cu precedentul și următorul, dar și diferit în raport cu locul pe care îl ocupă în spațiu și timp. Dar nu numai atât. Pentru că, de la un punct la altul apare și o transformare (inesizabilă) de structură; o transformare, însă, topologică care păstrează ceva invariant. Atât identitatea relativă dar și diferența de la un punct la altul este dată de funcție. Putem spune că apare, acum, în locul unei *identități statice* – simplă oglindire sau simetrie (așa cum suntem obișnuiți să gândim simetria în mod static) – o *identitate/simetrie dinamică* sau o „*repetiție cu diferențe*” cum zice D.¹⁰ Cine intervine pe parcursul evoluției normale pentru a păstra o astfel de identitate dinamică de la un punct la altul? Evident, acțiunea Haosului în intervalul fără durată al Aionului în care sunt favorizate astfel de evenimente simple. Să ne imaginăm acum că în evoluție apare o inflexiune a curbei sau chiar o ruptură (moarte sau începutul unui nou șir de evenimente simple) – o singularitate. Semnificația? Apare, tot prin acțiunea Haosului în «intervalul» (instantaneu) al Aionului care

⁹ Guénon, René, *op. cit.*

¹⁰ Deleuze, Gilles, *op. cit.*

favorizează, de data asta, un eveniment catastrofic. Această analogie propusă de Deleuze, dar în mod încifrat (în stilului său propriu), îmi permite să o extind. Dacă ne referim acum la interacțiunile care au loc în domeniul particulelor subatomice, se știe că în cadrul unor asemenea interacțiuni, în mod obișnuit se păstrează și aici ceva constant: de exemplu, suma sarcinilor electrice sau a spinurilor particulelor care intră în interacțiune este egală cu aceeași sumă a sarcinilor electrice/spinurilor particulelor la ieșire, deși particulele rezultate și numărul lor sunt altele decât cele care au intrat în proces. Și fizicienii vorbesc, în acest caz, tot o «simetrie» (dar uită să adauge și «dinamică»). Mai mult, când constanța amintită nu mai apare, se vorbește, tot în fizică, de «ruperi de simetrie». Dar fizicienii iar uită (sau se fac că uită) de misterul care îl reprezintă chiar procesul de interacțiune. Ei bine, în termenii lui Deleuze, putem asimila un asemenea proces cu o acțiune fulgerătoare, instantanee a Haosului în cadrul Aionului.

6.

Este cazul să adâncim puțin ce se întâmplă în «timpul» fără durată (Aion) în care se produce un eveniment.

În primul rând, așa cum au fost prezentate lucrurile, am privit din perspectiva suprafeței. Haosul acționează, însă, din profunzimi. Dar să lasă pentru mai târziu ce se întâmplă acolo în „Jocul Ideal”.

În al doilea rând, extrem de interesantă, după Deleuze, este conștientizarea fulgerătoare (termenii cei mai potriviți sunt cel de „insight” sau „awareness” din engleză) care poate apare în timpul unei singularități catastrofice. Cum ar fi cea din timpul unei bătălii dintr-un război pe viață și pe moarte. Este un experiment mental greu de imaginat. Și, prin urmare, discutabil, dar nu imposibil. Și foarte important pentru asigurarea coerenței gândirii deleuziene.

Care ar fi acest experiment?

„Dacă bătălia (lupta) nu este un exemplu al unui eveniment printre altele, ci chiar un Eveniment (Singularitatea Catastrofică) în esența sa, aceasta este deoarece actualizarea se petrece în diverse maniere și deoarece fiecare participant poate percepe la diferite niveluri această actualizare în prezentul variabil al fiecăruia”¹¹. Astfel, pentru majoritatea combatanților apare inconștiența afectivă care dictează lașitatea sau

¹¹ Deleuze, *op. cit.*

curajul. Dar este posibil, în cazuri de excepție, să apară o percepție impersonală. Deleuze o numește a „celei de a patra persoane singular”. O asemenea stare a conștiinței ”pe care s-o numim «indiferență» este (poate fi) prezentă în rănirea mortală a soldatului când acesta nu mai este brav sau laș, ci mai curând în afara locului în care evenimentul se petrece. Această intuiție (și percepție) este distinctă de orice intuiție empirică. Este, într-un fel, similară cu bătăliile imaginare de Lewis Carroll în care o mare agitație inutilă, o imensă întunecime și răceală se întinde peste combatanți care îi separă și îi strânge la un loc în ordinea de a-i face mai indistincti... [Ea este] calmul și indiferența cerului gol. ...Ea nu are alt prezent decât cel al unei instantaneități mobile care o reprezintă, întotdeauna divizat între trecut și viitor, formând ceea ce trebuie numit contra-actualizare. Într-un caz este viața mea care pare prea friabilă pentru mine și dispare (alunecă) într-un punct care, în detrimentul relației cu mine, a devenit prezent. În alt caz este ca și când aș fi prea slab pentru viață, este viața care alunecă peste mine împrăștiind toate singularitățile fără a avea vreo relație cu mine nici cu un moment determinabil ca prezent, cu excepția unei instantaneități impersonale care este divizată între un viitor ce încă n-a venit și un trecut ce încă nu s-a dus ...”

Diferența dintre un „Eveniment simplu” și unul „catastrofic” este că, în cazul celui de al doilea, poate apare o conștientizare gen „persoana a patra singular” ceea ce poate conduce la o percepere «obiectivă», delimitată net de orice «subiectivitate», a esenței Evenimentului generat de Haos în intervalul fără durată, instantaneu, al Aionului, a indiferenței sale abominabile, în timp ce în primul caz nu se conștientizează în nici un fel o asemenea esență.

O astfel de percepție «impersonală» a celei de „a patra persoane singular” este de un ironism tragic infinit mai mare decât orice teorie ironistă postulată de alți teoreticieni ai ironismului (a se vedea, de exemplu, cea a lui Rorty¹²). Este conștientizarea faptului că există un Singur Actor-Regizor iar restul nu sunt decât figuranți într-o piesă care se joacă la nesfârșit, aparent fără nici un fel de reguli, așa cu se va vedea în paragraful următor. Sau, mai precis, după reguli pe care le știe doar singur Regizorul-Actor.

În al treilea rând, discursul lui Deleuze ce pare alunecos și retoric este departe de a fi ceva de natura unei gândiri necontrolate.

¹² Rorty, Richard, „Contingență, ironie și solidaritate”, All, 1998.

Dimpotrivă, el este un cod argumentativ bine încheiat. Iar pentru cel care va face efortul de a-l înțelege, strategia autorului i se clarifică. Și anume: (a) se folosesc cunoștințe *up to date* și argumente – în afara celor strict filosofice – și din alte varii domenii: psihologie, literatură, chiar și teologie, ca să nu mai vorbesc de matematică etc.; (b) cartea „Logica sensului” (apărută în 1968) de care mă ocup, în mod special, în acest text și care vizează „Jocul Ideal”, este prima dintre cele două lucrări ce pot fi considerate fundamentale ale lui D. și o pregătește cu minuțiozitate pe cea de a doua, „Diferență și repetiție” (care a apărut în 1969). Iar „Jocul Ideal” poate fi considerat nucleul întregii concepții deleuziene; (c) în „Logica sensului” toate capitolele au drept țintă tocmai conturarea „Jocului” menționat și expunerea unora dintre consecințele acestuia, altele fiind dezvoltate în „Diferență și repetiție”. Dar nu numai. Ci și în lucrările anterioare și posterioare „Logicii sensului” și „Diferenței și repetiției”, cele mai cunoscute fiind cele scrise împreună cu psihiatrul Félix Guattardi dintre care se detașează „Capitalism și schizofrenie”¹³.

În fine, în al patrulea rând, trebuie să cer scuze și îngăduință cititorului pentru modul în care am abordat acest text căutând să mă transpun, pe cât mi-a stat în putință (fiind conștient de precaritatea reușitei mele), în modul și stilul lui Deleuze extrem de inventiv, înzestrat cu originalitate, despre care Foucault a declarat: „într-o bună zi, acest secol XX va fi cunoscut ca deleuzian”¹⁴. Asta nu înseamnă însă că trebuie să fiu de acord – și nici nu sunt, cum se va vedea până în final – fără discernământ, cu acest discurs.

7.

Am ajuns, în fine, la Jocul Ideal. Dacă cele relatate anterior se desfășurau la vedere, adică la Suprafață, un astfel de Joc se desfășoară în Profunzimi. Iar la suprafață apar numai vagi urme (efecte) ale acestui joc.

Pentru a-l descrie Deleuze apelează la Presocratici, Nietzsche și... Alice în Țara Minunilor a lui Lewis Carroll.

„Filosofii presocratici nu ies din peșteră; din contră, ei gândesc că nu s-au implicat suficient în terenul care tinde să-i înghită.

¹³ Deleuze, Gilles, Guattardi, Félix, „*Capitalism și schizofrenie – Anti-Oedip*”, Paralela 45, 2008.

¹⁴ Foucault, citat în David Bentley Hart, „*Critica ontologiei lui Deleuze*”, în „*Ideii în Dialog*”, nr. 12 (51), decembrie 2008.

Presocraticii s-au plasat în interiorul cavernei și al vieții, în adâncimi. Ei caută secretul apei și focului. Și în cazul lui Empedocle ce sparge statuile, ei filosofează cu ciocanul, ciocanul geologului și cel al speologului. În curgerea apei și a focului, vulcanul scuipe afară o singură reamintire a lui Empedocle – sandala sa conducătoare. Pentru a învinge sufletul platonician, sandala lui Empedocle i se opune; probând că el a fost pe pământ.

Sub bătaia aripilor lui Platon aici există o corespondență cu lovitura de ciocan pre-socratică.... Prin lovitura adâncă a lui Nietzsche, ca o reală re-orientare a filosofiei, re-descoperirea pre-socratică trebuie să fie revigorată în filosofia viitorului.... [Mai mult] se dovedește, prin N., că «Sub fiecare cavernă există alta, mai adâncă... Există o lume vastă, străină, bogată sub suprafață și un abis pe care se sprijină orice fundație» (Bachelard)... Nietzsche a fost în stare să redescopere adâncimile după ce a cucerit suprafața. Dar nu a rămas la suprafață, suprafață care l-a impresionat puternic, ci a apreciat lucrurile dintr-o privire pregătindu-se pentru adâncuri”¹⁵.

8.

Și acum, Jocul Ideal. Plecând de la jocuri la care Alice participă.

„Nu numai că Lewis Carroll inventează jocuri sau transformă regulile jocurilor cunoscute, dar el invocă un fel de joc ideal al cărui înțeles și funcție sunt, într-o primă instanță, greu de priceput: de exemplu, jocul caucus-race¹⁶ la care este invitată să participe Alice și în care cineva începe când vrea și se oprește tot când vrea sau jocul de croquet în care mingiile sunt arici, crosele pasări flamingo, iar rundele – soldați care fără încetare se înlocuiesc ei înșiși unul pe altul, de la un joc la altul.

Aceste jocuri au în comun cele ce urmează: (a) ele au un grad ridicat de mișcare, (b) par să nu aibă reguli precise și (c) nu permit existența unui câștigător și a unui învins”¹⁷.

¹⁵ Deleuze, Gilles „*The Logic of Sense*”.

¹⁶ Denumire compusă, inventată pentru jocul absurd propus lui Alice (în cap. 3 al cărții lui Lewis Carroll) care conduce la o pluralitate evanescentă de sensuri: „*What IS a Caucus-race?* said Alice; not that she wanted much to know, but the Dodo had paused as if it thought that SOMEBODY ought to speak, and no one else seemed inclined to say anything.”

¹⁷ Deleuze, Gilles, *op. cit.*

În opoziție, jocurile, despre care știm: „ (a) au două seturi de reguli bine precizate, (b) ele sunt derivate dintr-o teorie clară care are la bază un număr de principii, (c) o astfel de teorie se aplică în egală măsură la învățarea unui joc precum și asupra șanselor de câștig; numai seturile de reguli diferă.”

Și, mai departe, principiile jocurilor obișnuite ar putea fi:

„(1a) este necesar ca în fiecare caz să pre-existe un set de reguli de învățare și altul de joc pentru ca atunci când cineva joacă să capete ceva de valoare categorică (de pierdere sau de câștig);

(2a) seturile de reguli determină ipotezele care conduc la apariția șanselor de câștig;

(3a) aceste ipoteze organizează jucarea jocului în acord cu o pluralitate de posibilități care sunt reale și numeric distincte; fiecare dintre ele având o distribuție fixă a probabilității, corespunzătoare fiecărui caz în parte. Chiar atunci când jocul este bazat pe o singură încercare, această încercare este bună numai dacă ea se află în punctul de probabilitate maximă;

(4a) consecința aplicării regulilor dictează asupra șanselor de victorie sau pierdere.”

Acum să fim extrem de atenți deoarece Deleuze, referindu-se la Jocul Ideal, spune:

„...este necesar să imaginăm alte principii decât cele pe care se bazează un joc obișnuit, chiar și unele ce par inaplicabile, prin care jocul să devină pur (ideal)”¹⁸.

Aceste principii, după Deleuze, sunt:

„(1b) nu trebuie să existe reguli preexistente; fiecare mișcare va inventa propriile reguli; ea este stăpână pe propriile reguli;

(2b) departe de a analiza șansele numărului de încercări distincte toate încercările afirmă șansa și în final ea se ramifică cu fiecare încercare;

(3b) încercările, prin urmare, nu sunt distincte numeric. Ele sunt calitativ distincte și sunt forme calitative ale unei singure încercări care este ontologică. Fiecare încercare este ea însăși începutul unei serii dar într-un timp mult mai mic decât un minim – timp conceptibil – al continuului; și acestui minim serial îi corespunde o distribuție de singularități. Fiecare încercare emite puncte singulare – puncte ale

¹⁸ *Ibidem.*

aruncărilor de zar de exemplu. Dar setul de încercări este inclus în punctul aleatoriu al unei unice prime încercări care este finalmente deplasat de-a lungul tuturor seriilor, într-un timp mai mare decât timpul conceput al unui maxim al continuului. Încercările se succed în relație una cu alta și simultan în relație cu acest punct care întotdeauna schimbă regulile sau coordonează și ramifică seria corespunzătoare ca o șansă ce se insinuează pe întreaga lungime a fiecărei serii. Unica încercare de început este un haos al cărui fiecare încercare următoare este un fragment (el însuși generator al altui haos). Fiecare încercare operează o distribuție de singularități, o constelație spațială. Dar în loc să dividă un spațiu închis între roluri fixate care corespund ipotezelor, rezultatele mobile sunt distribuite într-un spațiu deschis al unei unice și indivizibile încercări. Aceasta este o distribuție nomadică și non-sedentară în care fiecare sistem de singularități comunică și rezonează cu altele și le implică în cea mai importantă încercare. Este un joc de probleme și întrebări și nu un joc de categorii și ipoteze;

(4b) Un astfel de joc – fără reguli, fără câștigător și pierzător, un joc al inocenței, un cacus-race în care învățarea și șansa nu pot fi distinse una de alta – pare a nu fi real. În plus el pare a nu amuza pe nimeni. Cert, el nu este un joc jucat de un jucător de noroc gen Pascal și nici al unui Dumnezeu al lui Leibnitz. Ceea ce înșală este lipsa câștigului moralității lui Pascal. De asemenea, ceea ce ar fi o mutare greșită nu poate fi nicidecum o combinație sau o combinatorică nefericită prin care să nu se ajungă la cea mai bună dintre toate lumile posibile. Lumea nu este un lucru de artă. Jocul ideal despre care vorbim nu poate fi jucat de om sau de Dumnezeu. El poate fi gândit numai drept un nonsens.”

9.

Cine joacă acest „Joc Ideal”?

Răspunsul dat de Deleuze este clar: Haosul. Un „Haos Genial” ca unic și infailibil Actor-Regizor așa cum am mai spus și acum o repet pentru că este chiar esența discursului său. Restul celor angrenați, iar repet, sunt doar figuranți care acționează numai la ordinele Sale fără a avea nici un fel de inițiativă, supunându-se fără crâcnire indicațiilor scenice ale Actorului-Regizor. Faptul că figuranții își închipuie că ar avea de ales, este numai o iluzie. Astfel Jocul devine „o mare agitație inutilă, o imensă întunecime și răceală [ce] se întinde peste combatanți care îi

separă și îi strânge la un loc în ordinea de a-i face mai indistincti...[Ea, agitația inutilă este doar] calmul și indiferența cerului gol”.

Unde, în ce topos, se află Haosul?

„Prin instantaneitatea care se deplasează la nesfârșit, nu i se poate afla un loc precis”, ne spune Deleuze. Și tot el arată: „Platon avea dreptate să spună că «instantul» este a-topos”.

Din cele de mai sus se poate deduce că toposul Haosului este unul ubicuu. El pare a fi similar cu «Vidul» budist; sau cu «Mulțimea Vidă» care este automat inclusă în orice mulțime; sau cu «Vidul» subcuantic¹⁹; sau cu a-toposul lui «UNU» platonician; sau cu locul ubicuu al «Primului Motor/Mișcătorul Nemișcat» aristotelic; sau cu...și aceste «sauri» pot continua fără a ne putea furniza, din punct de vedere conceptual, nici un fel de informație pertinentă. (Eventual o astfel de informație ar putea fi furnizată de o intuiție revelatoare mistică/sacră pe care, unii dintre noi, o pot avea; iar alții, nu).

Dar, tot din spusele lui Deleuze se mai poate infera un lucru fundamental. Și anume că în acest a-topos al Haosului ar putea exista un fel de «timp», un rudiment al acestuia și anume «instantaneitatea». Adică un timp fără durată (cu durată zero), fulgerător pe care D. îl asimilează cu Aionul; timpul «instantaneu» în care Haosul acționează.

În care topos acționează Haosul? În cel în care se află, sau în altul?

Dacă s-ar afla în cel propriu, orice discuție discursivă ar fi de prisos și ar trebui să recurgem la «revelație». Pentru că, altfel, am avea de-a face cu mult îndrăgita formulare la modă a «autoreferențialității». Care nu spune nimic. Sau, în cel mai bun caz, spune mult mai puțin decât „lucrul în sine” kantian; sau ... (nu vreau să vă mai plimb prin mulțimea tuturor mulțimilor care se «autoconție») etc.

Prin urmare, singura ieșire, pe care însuși Deleuze o folosește (fără a apela la mistică sau sacralitate) este de a spune că Haosul, dintr-un ACOLO (neprecizat) în care se află, acționează în *alt topos*.

Care ar fi acesta? Cel al Profunzimii (așa adăuga: Adâncimii dacă nu mi-ar fi teamă de-un posibil pleonasm; și, se pare, că n-ar trebui să mă tem deoarece se poate imagina și o «Profunzime a Înaltului»; de exemplu, cel platonician).

Și acum să încerc să descifrez – cât îmi va sta în putință – desfășurarea Jocului. O încercare aproape imposibilă de «gândit» acest

¹⁹ Green, Brian, „*The Elegant Universe*”, Vintage Books, A Division of Random House, Inc., 2003.

„nonsens”. Și totuși chiar Deleuze mă ajută să-l vizualizez, cu greutate și contradictoriu.

„...Există o ... dezordine creatoare, un haos genial, care nu poate niciodată decât să coincidă cu un moment al istoriei fără să se confunde cu el. Veșniciei reîntoarceri a lui Nietzsche îi revine datoria de a opera în avantajul selecției... Extremul nu este identitatea contrariilor (ca la Hegel, «teză. <--> antiteză – -> sinteză» n.m., G.M.), ci mai degrabă univocitatea diferitului: forma superioară nu este forma infinită, ci mai degrabă veșnicul informal al veșniciei reîntoarceri înseși de-a lungul metamorfozelor și transformărilor. Veșnica reîntoarcere face diferența fiindcă ea creează forma superioară....Căci dacă veșnica reîntoarcere este un cerc, Diferența se află în centrul său, iar Același doar în perimetru – un cerc mereu descentrat, în mod constant șerpuitor, care nu se rotește decât în jurul inegalului”²⁰.

Prin urmare selecția, în cazul Jocului Ideal, este reprezentată de «remanența» unor elemente cu longevitate potențială mai mare (reverberații de evenimente/ efecte) ale unei încercări gen eveniment «catastrofic» a Haosului în timpul fără durată (Aion). Remanență care afirmă o șansă calitativ nouă în raport cu cea distribuită, la început uniform, în prima încercare. O asemenea remanență este, evident, complet diferită de o balanțare hegeliană, ajunsă la echilibru («teză <--> antiteză») denunțată de Deleuze ca fiind doar o mișcare a gândului și care nu are nimic de-a face cu o mișcare reală. Și astfel, printr-o dialectică subtilă, imperceptibilă, care, de asemenea, «pare» a se desfășura într-un șir de evenimente «simple», departe de a favoriza șansa inițială, în realitate întărește doar șansa celor care se încapățânează să nu dispară. Până când? Păi până când numărul și vigoarea elementelor subversive depășește, trecând de un punct critic de echilibru, pe cele ce păreau, inițial, infailibile. Și atunci apare o nouă explozie – constelație de evenimente «catastrofice» – care „schimbă regulile jocului”. De aici *rizomaticul* postulat de Deleuze. Prin imaginea sugestivă a unei păstăi care face explozie împrăștiindu-și semințele. Și toate acestea deoarece ”Fiecare încercare este ea însăși începutul unei noi serii.... Dar setul de încercări este inclus în punctul aleatoriu al unei unice prime încercări care este finalmente deplasat de-a lungul tuturor seriilor ...”. Iar „Încercările se succed în relație una cu alta și simultan în relație cu acest

²⁰ Deleuze, Gilles, „Diferență și repetiție”.

punct de început.” Fără a se uita că „Unica încercare de început este un haos a cărui fiecare încercare următoare este un fragment (el însuși generator al altui haos)²¹“.

Dacă vom reveni la Suprafață, traseul încercărilor Haosului, prin prisma acestei «vizualizări», va apărea deci drept o „linie șerpuitoare” pe care se înscriu, punct cu punct, încercările «catastrofice» ale Haosului. Fiecare punct, diferit de cel anterior, devenind «centrul» „descentrat” al unei selecții (încercare «catastrofică»), ce pare a da loc unei învârti pe perimetrul circular al unor evenimente simple; în cadrul cărora și, în fiecare pas al ciclării, fiind eliminate din constelația existentă acele elemente care s-au dovedit neviabile în raport cu acele care afirmă noua șansă ce se insinuează pe nesimțite.

Astfel Deleuze încearcă să schimbe semnificația „Voinței de Putere” nietzscheniene. Ducând-o din domeniul psihologiei abisale a unui Inconștient Colectiv – o existență de ordin secund, creată de om – în cel al unei ontologii de ordin prim. Corectând astfel aserțiunea „Voința de Putere este întoarcerea profundă a omului la sine sau actul de supremă întoarcere asupra sa a Omenirii” și reprezintă „Un monstru de forță...; o sumă fixă de forță, tare ca bronzul, care nu sporește și nu scade, nu se tocește, ci se transformă, **a cărei totalitate este o mărime invariabilă, o economie în care nu sunt nici cheltuieli, nici pierderi, dar nici creșteri** ”²². Și o corectează, dându-i o deschidere infinită, o creativitate fără margini a unui „Haos genial”; un fel de „revărsare fără pierdere”, depărtată de orice „mărime invariabilă” a „Voinței de Putere”.

10.

În loc de concluzii pot spune că:

(1) Deleuze pune în evidență lipsa de predictibilitate a «schimbărilor majore» în raport cu încercările previzionale, fără sorți de izbândă, ale unui modernism (raționalist) iluminist, aflat într-o agonie postmodernistă ce pare a se prelungi nedeterminat în Postmodernitatea în care am intrat și în care ne simțim bulversați.

„...Pe vremea când îmi formulasem ideile despre percepția evenimentelor aleatorii majore, am ajuns la impresia vie că mintea noastră este o minunată mașinărie de producere a explicațiilor pentru

²¹ Deleuze, Gilles, „*The Logic of Sense*”.

²² Friedrich Nietzsche, „Fragments postume”, Aion, 1999.

tot felul de fenomene, dar, în general, incapabilă să accepte ideea nepredictibilității” ne spune Nassim Nicholas Taleb, în bestsellerul său „Lebăda Neagră”²³. Și, mai departe: „Aceste evenimente erau inexplicabile, dar oamenii inteligenți se considerau în stare să furnizeze explicații convingătoare pentru ele – după ce faptele se petreceau. Mai mult, cu cât persoana era mai inteligentă, cu atât mai valabilă era explicația. Mai îngrijorător este faptul că toate aceste convingeri și povestiri aveau în aparență coerență logică, fiind lipsite de inconsistențe”. Ca să încheie: „Cine a prezis apariția creștinismului ca religie dominantă în bazinul mediteranean și mai apoi în lumea occidentală? Cronicarii romani ai vremurilor respective nici măcar nu au observat noua religie. Se pare că puțini dintre mai-marii timpului au luat ideile aceluia evreu, aparent eretic, destul de în serios pentru a se gândi că vor lăsa urme în posteritate. Avem o singură referință din acea vreme la Isus din Nazareth – în „Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor”, a lui Josephus Flavius – care și ea ar fi putut fi adăugată mai târziu de un copist zelos. Dar dacă ne gândim la religia concurentă, apărută foarte puțin mai târziu? Cine a prevăzut că o bandă de călăreți își va extinde imperiul și legea islamică din subcontinentul indian până în Spania doar în câțiva ani? Răspândirea islamului (a treia ediție, ca să spunem așa) a fost complet impredictibilă, chiar mai mult decât apariția creștinismului, Mulți istorici care au studiat fenomenul au rămas surprinși de iuțea schimbării....Paul Veyene vorbește despre o răspândire a religiilor similară cu cea a bestsellerurilor – o comparație care demonstrează impredictibilitatea...” Și, revenind la zilele noastre, cine a prevăzut căderea comunismului, care a dus la faliment cercetările futurologice pe termen lung, de mare succes la un moment dat, ale celebrului Club de la Roma? Și, de curând, actuala criză mondială? „Istoria și societățile nu se târăsc. Ele fac salturi”²⁴. Din ce în ce mai rapide în zilele noastre, ale globalizării și exploziei tehnologice a comunicațiilor, decât în trecut. Chiar și știința care, până nu cu mult timp în urmă, se baza pe o presuposiție indiscutabilă, de fapt o definiție, care spunea că orice teorie pentru a fi considerată științifică, trebuia să fie, dacă nu complet explicativă, cel puțin predictivă a trebuit să abandoneze acum, în unele cazuri, predictibilitatea. La început cu fereală. Trecând de la una

²³ Taleb Nassim Nicholas, „Lebăda Neagră – Impactul foarte puțin probabilului”, Curtea Veche, 2008.

²⁴ *Ibidem*.

certă, la una relaxată cu luarea în calcul a probabilităților statistice. Ca să ajungă apoi la teorii de genul „Catastrofelor” (R. Thom), „Fractalilor” (Mandelbrot), „Sistemelor disipative” (Prigogin) și chiar a ...Haosului și auto-organizării (plecând de la cele ce se petrec în domeniul meteorologiei) a căror explicabilitate a devenit extrem de pregnantă dar cu predictibilitate inexistentă. În sensul că oricând se poate explica, post-mortem, aproape perfect, de ce un eveniment semnificativ cu apariție aleatorie s-a produs, dar nu se poate prezice, nici cu cel mai redus grad de probabilitate, când va mai avea loc un asemenea eveniment, dacă va mai avea vreodată loc. În acest sens, modelul propus de Deleuze pare a putea fi un draft al unei noi variante de teorie a Haosului. Cu atât mai mult cu cât și în cadrul ei se pare că există unele urme de «auto-organizare». Ceea ce, fie vorba între noi, ridică anumite semne de întrebare dacă asociem Haosul cu predicția «auto-organizării».

(2) În paragraful 6 spuneam că percepția «impersonală» a celei de «a patra persoane singular» este marcată de un ironism tragic. Este vorba de conștientizarea faptului că există un Singur Actor-Regizor iar restul nu sunt decât figuranți într-o piesă ce se joacă la nesfârșit, aparent fără nici un fel de reguli și fără un învingător și un învins. Sau, mai precis, după reguli pe care le știe doar Singurul Regizor-Actor.

Ea, această ironie, este și mai mult accentuată și dusă până la absurd dacă ne referim la „Loteria din Babilon” a lui Borges²⁵ – amintită și de Deleuze²⁶ – în cadru căreia omul încearcă să imite Haosul dar ajunge la un joc cu miză, pe viață și pe moarte.

Iată, rezumativ, povestea lui Borges.

La început, Loteria a fost introdusă, în Babilon, în mod cinstit: cei care câștigau, câștigau; pierzătorii nu pierdeau decât o sumă infimă. S-a considerat că este prea banal. Și în plus, ne economic pentru administratorii Loteriei. Așa că s-a introdus o nouă regulă: cei care pierdeau, erau amendați cu o sumă mică. Dacă nu o plăteau, făceau pușcărie. Nici așa n-a mers. Pușcăriile erau pline căci plățile amenzilor nu se achitau. În curând s-a renunțat la aspectul economic direct și jocul s-a rafinat exploatăndu-se setea (și nu voința) de putere socială, inclusiv satisfacerea altor dorințe. Astfel, un loz norocos putea să aducă promovarea în tagma «vrăjitorilor» (cei care administrau Loteria); ori

²⁵ Borges, Jorge Luis, „Proză completă”, vol. 1, Polirom, 2006.

²⁶ Deleuze, Gilles, „The Logic of Sense”.

arestarea unui dușman, ori întâlnirea cu femeia dorită etc.; un loz necăștigător putea aduce în schimb mutilarea, infamia sub cele mai diverse forme, chiar moartea. Așa a luat naștere o teorie generală a jocurilor. [B][I]A jocurilor cu miză[/B]/[I]. Și a apărut „Hazardul”. Un Hazard diferit de intervenția neutră, obiectivă, a Haosului, fără învins și învingător (al lui Deleuze). Hazardul – pur și simplu un simulacru al acțiunilor Haosului; un simulacru introdus de om; și care a devenit «Pronie Divină», «Soartă», «Manipulare» etc. Pentru că acest mod de a lucra pe tăcute, asemănător cu cel al lui Dumnezeu, a stârnit tot soiul de presupuneri. Una dintre ele dădea de înțeles că de mult nu mai există Administrația Loteriei și că sacra dezordine a vieților noastre e pur și simplu ereditară, tradițională; alta o socotea veșnică și ne învăța că va dăinui până la ultima noapte, când ultimul zeu va nimici lumea....Alta, prin gura ereticilor care umblau mascați, că Administrația n-a existat niciodată și nici nu va exista. În fine, alta – s-ar mai putea adăuga – cum că Administrația dănuie până în zilele noastre, în secret – de unde tot soiul de teorii ale unei Conspirații manipulative, sinistre, universale....

Această ironie tragică a lui Deleuze pare (și este) infinit mai tragic-ironică decât orice teorie a ironismului postmodernist.

Mai mult, deși Deleuze încearcă să depășească, printr-o «Lovitură de Ciocan» mult mai profundă ontologic decât cea a lui Nietzsche, „Condiția postmodernistă” teoretizată, printre alții, de Lyotard²⁷, el rămâne în ea, în mod tragico-ironic, adâncind-o.

(3) Deleuze spune într-un loc: „Idealismul este congenital cu platonismul și cu litania înălțării și căderii; el este o boală maniaco-depresivă. Mania îl inspiră și îl ghidează pe Platon. Dialectica [sa] este zborul ideilor. Și chiar moartea lui Socrate este un traseu al sinucigaș.” Dar oare orice metafizică, în sensul cel mai larg posibil al cuvântului „metafizică”, nu presupune un ridicat grad de speculație mai mult sau mai puțin «idealistă»; evident, chiar și Jocul «Ideal» Deleuzian?

(4) Mi se pare cel puțin uimitor faptul că două, să le zic, sisteme de gândire – mă refer la Budism și la Sistemul lui Deleuze – plecând de la aceeași supoziție de bază, ajung să fie, în final atât de diferite.

²⁷ Lyotard, Jean-François, „*The Postmodern Condition*”, Manchester University Press, 1984.

Precizez: judec cele două sisteme prin faptul că par a fi la fel de coerente și nu din alte puncte de vedere.

Iată această premisă (repet) de bază, în două exprimări diferite dar pe care le consider tautologice.

[B][I]Budismul[/B][I] (Scherbatsky, doctrina „of Instantaneou Being”²⁸): „Only the instant is real. Every thing imagined, absent, mental, conceptual, notional, every Universal whether a concrete Universal or an abstract one, is unreal”

[B][I]Sistemul lui Deleuze[/B][I]: Numai flashurile-evenimente din timpul instantaneu (fără durată) al Aionului sunt reale. „Nu există evenimente private, particulare sau generale nici individuale și nici universale”

Mai departe, cu excepția premisei menționate pe care o voi nota cu (a), apar diferențe ca de la Cer la... Adâncime (ca să mă exprim în termenii lui D.), așa cum se poate vedea mai jos.

Budism

(a1) Numai instantul este real;

(b1) Înlănțuirea «instanturilor» este realizată în conformitate cu legea [B]morală[/B] a „Karmeii”;

(c1) Durata unei «înlănțuiri» este limitată de legea „Lipsei de existență inerentă a oricărui lucru” (Orice lucru este pieritor);

(d1) Cauza apariției unui «instant» se conformează legii „Cauzalității Totale” (Fiecare «instant» este rezultatul infinității cauzelor Totalității; fiecare «instant» este efect dar, simultan, și cauză care face parte din Totalitate; fiecare «instant» se oglindește în el însuși, în fiecare alt «instant» și în Totalitate care, la rândul său, se oglindește în fiecare «instant» – „Rețeaua lui Indra”).

Sistemul lui Deleuze

(a2) Numai flashurile-evenimente dintr-un timp instantaneu sunt reale;

(b2) Înlănțuirea evenimentelor se realizează în conformitate cu afirmarea șanseii;

(c2) Durata unei înlănțuiri este infinită;

(d2) Cauza apariției unui eveniment este o acțiune a Haosului.

²⁸ Scherbatsky, F. Th., „*Buddhist Logic*”, vol. 1, Dover Publication, Inc, 2003.

(5) Alegerea, de către fiecare în parte, a unui sistem filosofic de gândire – și nu numai a unuia dintre cele două de la punctul anterior – poate fi făcută în diferite moduri: prin exprimarea unei opinii bazate, de exemplu, pe coerență; prin încrederea într-un anumit sistem, dată de tradiția în care ne naștem și/sau suntem educați; prin credința bazată pe experiență interioară revelatoare.

Ultima ne scoate din perimetrul filosofiei și ne trimite în cel al experimentării Divinului (fie el și de natura unui [I]Deus Otiosus/[I]). Cum procedează, de exemplu medievalul [I]Doctor Subtilis/[I] Duns Scotus (considerat azi părintele „Voluntarismului”²⁹) în cadrul disputei inițiate împotriva doctrinei «raționaliste» a lui Toma d’Aquino prin care acesta căuta să demonstreze existența lui Dumnezeu.

(6) Ce rămâne după Deleuze, probabil cel mai interesant și profund dintre postmoderniști? Cred că sistemul de gândire propus de el s-ar putea să marcheze, de acum încolo, nu numai filosofia, ci întreaga gândire occidentală. Și aceasta mai ales prin relevarea «identității» schimbătoare, dinamice în detrimentul uneia statice. Justificând și extinzând convingător o intuiție pe care a avut-o Platon când, în dialogurile sale târzii, a înclinat să introducă heraclitismului în „Lumea (sa) a Ideilor”³⁰.

(7) Nu pot să închei fără a menționa analiza, însușirea sau rejectarea (de fapt, întoarcerea pe dos precum o mânuse), de către Deleuze, a unor sisteme filosofice deosebit de importante ale gândirii occidentale. De la presocratici și până la postmoderniști.

²⁹ A se vedea, de exemplu, Terez-Brândușa Palade, „Despre originile subiectivismului” în „Idei în Dialog”, nr. 9(60), septembrie 2009.

³⁰ A se vedea, de exemplu, dialogul „Parmenide” (Platon, „Opere VI, 140 c”, ed. Științifică și Enciclopedică, 1989) în care se analizează dacă UNU poate fi simultan mai vârstnic, mai tânăr, ori de aceeași vârstă cu vreun lucru, analiză care se termină destul de nedecis și neconvingător. Și dacă tocmai despre UNU care a generat „Lumea Ideilor”/”Intelctul Cosmic” nu se poate preciza credibil că Este fără nimic altceva, cu atât mai mult nu se poate vorbi despre imuabilitatea unui «ceva» generat de El.